

Тамара Стоилова убедително доказва, че взаимното проникване между Европа и Русия, т.е. бързото европеизиране на Русия до известна степен намалява европейската враждебност към нейната външна политика. След две упорити войни с Османската империя (1768г. - 1774г. и 1787г. – 1789г.), Русия успява да „отвори прозорец“ на юг към мечтаното топло Черно море и от там към Средиземноморието. Заедно с мечтата за по-широка търговия, успешните войни раждат и други важни задачи - огромни пространства на юг чакат разработване и население. Машабната колонизация от времето на Екатерина за няколко десетилетия променя облика на Юга. Тя намира концентриран израз в описанието на възникването и развитието на град Херсон. Определен принос в тази тема е извънредно детайлното описание на избора на мястото на бъдещия град за административното и стопанско управление, за заселването му с емигранти преди всичко от Южна Европа. Бързото издигане на Херсон, стратегическото му положение, корабостроенето и други, го правят важен опорен пункт на тази колонизация.

Една от безспорно най-силните черти в политиката на Екатерина II е умението ѝ да намира най-подходящите за осъществяване на нейните планове идейни стратегии, пълководци и най-вече дипломати. С точност и пълнота Тамара Стоилова проследява борбата на руския представител в Константинопол Яков Булгаков за създаване на търговския статут на Русия (Търговския договор от 1783г.), конвенцията от 1779г., взаимоотношенията му с посланиците на другите страни в османската столица.

Научният интерес на авторката е насочен на запад – към събитията във Франция през втората половина на 18-тия век и реакциите на Русия. С обилен документален материал, многобройни дипломатически преписки, оценки в тогавашния печат, тя проследява в детайли еволюцията на руската политика спрямо революцията във Франция.

За Русия особено тревожни и драматични са събитията в Жечпосполита. И тук авторката доказва, че отношението на официален Петербург към полския въпрос не е константно. Като акцентира върху еволюцията на руската позиция, Стоилова показва „заслугите“ на Русия, Австрия и Прусия за ликвидацията на полската държава.

Последната книга на Тамара Стоилова, която още е под печат, представлява сериозно обобщение на многогодишните ѝ научни изследвания. Вярна на избора на историческия период – Просвещението, тя почти не прекрачва границите на 18-тото столетие, опитва се да очертае основните проблеми, тяхната взаимосвързаност, общото и различното в развитието и политиката на европейските държави. Веднага трябва да кажа, че заглавието на новия труд на Тамара Стоилова звучи твърде скромно за широката панорама от политически, икономически, културни събития и отношения, които изпълват страниците. „Балкански истории от 18-ти век“ съвсем логично не се ограничава в териториалните граници на Балканите. Защото те са част от политиката на най-големите и могъщи европейски държави – Австрийската

империя, Франция, Англия, Русия, от тяхната продължителна борба за надмощие в рухващата Османска империя. Стратегическото положение на Балканския полуостров между Изтока и Запада го прави обект на постоянни борби, в които положението на поробените балкански народи дава основание на европейските държави, водени от геополитическите си интереси, да насочат своята дипломатическа и военна политика към Балканите. Тази политика е обект на изследването на Тамара Стоилова, която с удивителна упоритост и последователност разработва отделните части на монографията. Запознавайки се с цялостното научно творчество на авторката, става видно, че нейните усилия през годините са били насочени към отделните части на работата и едва след тяхното пълно и аргументирано изясняване е пристъпено към обобщение. Този скрупулъзен, вискателен начин на работа, заслужава поздравления на фона на съвременното неакуратно „подхвърляне” на исторически писания. Не може да не се съгласим, че балканската тема е постоянно актуална, поради което привлича вниманието на историци от различни поколения и школи, а „балканската проблематика е неизчерпаема, доказателство за което са и съвременните събития с дълбоки корени в миналото” (стр.3).

Цялото научно творчество на Тамара Стоилова е свързано с подчертан стремеж към пълно изясняване на проблеми от балканската история. В същото време, като специалист по руска история, тя насочва своя интерес към проблеми, тясно свързани с политиката на Руската империя през 18-ти век. Материалът в разглеждания труд, събиран в архивите на Русия, Виена, Белград, е структуриран в три части:

- мястото и значението на българските земи в системата на Османската феодална държава;

- отношенията с „неутралната”, васална, аристократична република Дубровник;

- сръбските земи в пределите на Хабсбургската империя и възможностите, които различният им статут дава за по-бързо модернизиране.

Основно място е отделено на все по-засилващия се интерес на руската политика и руското влияние, които през 19-ти век стават все по-решаващи, както на Балканите, така и в Европа. Затруднените почти до края на 17-ти век отношения на балканските народи с Русия през следващия 18-ти век постепенно се стабилизират. Това се дължи, както отбелязва и авторката, на отхвърлянето на татарската зависимост и вътрешното политическо укрепване на Московската държава, а от края на 17-ти век и излизането ѝ на европейската сцена. Според сполучливия израз на Стоилова „пътят на Европа към Русия” е всъщност историята на нейното опознаване.

Отношенията с Османската империя са официални – дипломатически и неофициални – по линия на църквата, общото православие и близостта на славянските езици. Общата религия е съществен фактор и оправдание за активизиране на руската политика на Балканите, защото както

пише Стоилова „зависимото положение на Руската православна църква от държавата е възможност за централната власт да експлоатира религията за политически цели”. Така се оформя все по-ясно и концепцията за покровителство над православно население в Османската империя от Русия. Авторката не пропуска обаче да подчертае, че идеята се развива като правителствена политика едва след официалното ѝ признаване от Портата. Промените в Европа, настъпили в резултат от френската революция, както и нарастващите национални движения, принуждават Русия да предложи на балканските народи програма, която да отговаря на техния стремеж към национална независимост.

Приносен момент в изследването на тези отношения е задълбоченото представяне на проблемите за преселническата политика на руското правителство на Балканите и особено за откриването на руските консулства в Османската империя. За Османската империя Черно море е „вътрешно море” и там не влизат чужди търговски кораби. Още в края на 16-ти век Варненското пристанище е затворено дори за привилегированите търговци на Дубровник и техните кораби трябва да използват пристанището на Родосто, което в значителна степен затруднява и оскъпява търговията им. От изследванията на Тамара Стоилова се вижда упорития стремеж на Турция да запази съществуващото положение, като не допусне откриването на руско консулство във Варна.

Въпреки че Дубровник не е център на Балканите, нито на Османската империя, той безспорно е един любопитен феномен – като държавно устройство, като безценна връзка между политиката, търговията, културата на Изтока и Запада. Огромното богатство на неговия архив е съхранило едва ли не историята на целия Балкански полуостров и значителна част от историята на Европа. Този факт определя и централното място на Дубровник в монографията на Тамара Стоилова. Без да отрича интереса към неговата история, авторката търси своята „ниша”, като акцентира върху отношенията между адриатическата ^{Кр}релублика и Русия. С многобройни факти тя показва, че интересът на Русия към Адриатика и Средиземноморието се моделира бавно, като част от цялостната „политическа система, която свързва Европа и Османската империя”. Но отношенията между Русия и Дубровник през 18-ти век остават спорадични, въпреки откриването на руско консулство в Дубровник. Френската революция и войните на Наполеон слагат край на Републиката.

Особено любопитна е третата част от „Балканските истории.....”, озаглавена „Сърбите в Хабсбургската империя”, в която авторката открива елементи на ново мислене, на възприемане на характерните за 18-ти век европейски ценности. В същото време Тамара Стоилова акцентира и върху сблъсъка между новите европейски идеи и стремежа да се съхрани верската и народна традиция. Търсейки посредник, сърбите предпочитат да възприемат европейските знание и култура, преработени през руското православие и

руската култура. Това заключение се подкрепя от много факти, събрани от по-стари и съвременни публикации и от дописки в периодичния печат (издирени най-вече от страниците на „Славенно-сербския вестник“).

В краткото заключение към работата Тамара Стоилова с едно изречение формулира основния си извод, че една от особеностите на преломния и за балканските народи 18-век, е „интересът на Русия към Балканите като израз на нейните засилващи се амбиции да разшири границите си и да заеме по-подобаващо място в европейската политика“.

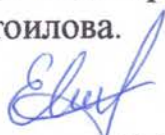
В заключение може да се каже, че цялостното научно творчество на Тамара Стоилова внася сериозни приноси в научната картина на европейската история на 18-ти век и особено на последните две десетилетия, изпълнени с новите идеи и бурните събития на Френската революция. На първо място отново ще подчертая отношението на Стоилова към историческите извори, съпътстващи като приложения повечето от многобройните книги, статии и студии. Макар че част от тях са публикувани, трябва да признаем, че познатите български историографии са твърде малко. Особена стойност имат въведените в обръщение архивни документи от руските архиви (Архив на външната политика – АВПР и Виенския държавен архив, дипломатическа кореспонденция и т.н.).

Определен интерес представлява осветляването на политиката на колонизацията в Русия и най-вече на създаването и заселването на Херсон.

Принос е и пълният с неизвестни факти спокоен, академичен поглед към всички проблеми на руската външна политика – от Кавказ до Полша и Балканите. Приноси са изследванията за отражението, което Просвещението и Френската революция имат върху насоките на руската външна политика и най-вече за отношението на френските просветители към Русия и императрицата.

Сериозен принос представлява „тематичния сборник“ „Балкански истории“, където отношенията с балканските народи в пределите на Османската и Хабсбургската империи се осветляват от различен ъгъл – от интересите на Русия, претендираща за покровителство над православните и Велика сила в Европа.

Казаното до тук ми дава основание с пълна убеденост да предложа на Уважаемите членове на изборната комисия да бъде присъдено научното звание „професор“ на доц. дин Тамара Петрова Стоилова.

Рецензент:
(доц. д-р Е. Вечева)